

קרבות יהודה המכבי

1. הקרב הראשון: קרב "מעלה לבונה" - נגד אפולוניוס (167-לסה"נ)

אין ידיעות מדויקות על קרב זה והיכן הוא התרחש. ככל הנראה אפולוניוס, מושל שומרון, נע משכם דרומה עם לוחמים רבים כדי לדכא את ניצני המרד. יהודה המכבי, שהסתתר בהרי גופנה (מצפון לבית אל), הפתיע אותו בלילה על ידי צבאו הקטן והזריז שמנה רק כמה מאות לוחמים.

עקב תנאי השטח, נאלץ הצבא היווני להיכנס למקום צר, מעיין "צוואר בקבוק", יש המשערים שזה היה ליד מעלה לבונה (מדרום לשכם). שם הצליח יהודה וחייליו לחסל את הצבא היווני כליל, גם מפקדם נפל בקרב. יהודה לקח לעצמו את חרבו של אפולוניוס, בה השתמש בכל מלחמותיו.

2. הקרב השני: "קרב בית חורון" - נגד סירון (166-לסה"נ)

לאחר מפלת אפולוניוס, עלה סירון, שר בצבא סוריה, להלחם ביהודה. עם הצבא היווני עלו גם "חיל חטאים" - יהודים מתיוונים. סירון הגיע לארץ יהודה בדרך החוף הראשית עד למעלה הראשי המוביל לגב ההר – מעלה בית חורון. זהו מעלה (דרך) תלול וצר, המחייב את הצבא העולה בו להיערך בטור עורפי (אחד אחרי השני), ועל ידי כך הוא חשוף יותר לפגיעה מצד כוח קטן הנמצא בהמשך הדרך שמעליו על ההרים. אנשיו העייפים והרעבים של יהודה (יום מלחמה היה בישראל יום תענית!), חששו מהקרב הצפוי להם. יהודה מעודד אותם בדברים המכילים פסוקים רבים מהתנ"ך, כך הוא הצליח להרים את מורל חייליו לפני היציאה לקרב:

וכראותם את המחנה... אמרו אל יהודה: מעטים אנחנו, איך נוכל להלחם בהמון הבא לקראתנו, ואנחנו עייפים כי לא אכלנו היום?! ויאמר יהודה: דבר קל הוא שימסרו רבים ביד מעטים, כי אין לשמים (לקב"ה) מעצור (בעיה) להושיע ברב או במעט, ולא ברוב חיל הניצחון במלחמה כי מן השמים באה הגבורה... הוא יגוף אותם מפנינו, ואתם אל תיראו מפניהם. (חשמונאים א', ג יג-כד)

צבא יהודה התנפל בהפתעה על צבאו של סירון (ליד היישוב בית חורון), שנע באיטיות במעלה ההר. חייליו רדפו אחרי היוונים במורד בית חורון עד השפלה. מהיוונים נפלו 800 חיילים, הנשארים נסו אל ארץ פלשתים.

3. הקרבת השלישי: "קרב אמאוס" - נגד תלמי, נקנור וגורגיאוס (165- לסה"נ)

המלך אנטיוכוס נאלץ לגייס כספים ולצאת לקרבות במזרח אסיה, לכן הוא השאיר את המלוכה בידיו של עוצר המלוכה, ליזיאס, איש נכבד מזרע המלוכה. אנטיוכוס מסר בידיו את מחצית צבאו ואת הפילים. ליזיאס בחר שלושה מבחירי מפקדי צבאו: תלמי, ניקנור וגורגיאוס, הוא שלח אותם לדכא את מרד החשמונאים. שרי צבא אלו הגיעו לארץ עם 40 אלף חיילים ו-7000 פרשים, כדי להשמיד את ארץ יהודה. הם חנו במישור ליד אמאוס (ליד פארק קנדה, משטרת לטרון), על גבולה המערבי של ארץ יהודה. כאן הצטרפו אליהם סוחרי עבדים וכוחות צבא נוספים מאדום ומארץ פלשתים. יהודה כינס את חייליו למצפה (צפונית לירושלים). החיילים צמו, לבשו שקים, נתנו אפר על ראשם וקרעו בגדיהם, התפללו לה' וקראו בספר התורה. יהודה מעודד את חייליו המפוחדים, ואומר להם:

אל תיראו מהמונם (שהם רבים) ומעברתם (מכעסם)
אל תפחדו. זכרו איך נושעו אבותינו בים-סוף, כאשר
רדף אחריהם פרעה בחיל גדול. ועתה נקרא (=נתפלל)
לשמים, אם יחפוץ בנו - ויזכור ברית אבות, והשמיד את
המחנה הזה מפנינו היום. וידעו כל הגויים שיש פודה
ומציל לישראל.
(א' ד ח-יב)

כשנודע ליהודה המכבי, שגורגיאס עולה בלילה דרך ההרים עם 5000 אלפים חיילים ו-1000 פרשים לכוון מחנהו שישב במצפה, הוא הבעיר מדורות במחנהו כדי שהיוונים יחשבו שחייליו ישנים במקום. במסע מזורז ירד יהודה עם צבאו דרומה (בצמוד לכביש ירושלים - שער הגיא) לכיוון אמאוס, ועם בוקר הוא הכה את שארית הצבא היווני שחנה במקום ונם את שנתו, ואת המחנה שרף באש. גורגיאס, שלא מצא את יהודה וחייליו במצפה, החל לשוב לכוון מחנהו ההרוס באמאוס. יהודה אסר על חייליו לקחת שלל, ונערך לקרב עם חיילי גורגיאס העייפים. ואכן, יהודה הצליח להדוף את צבאו

של גורגיאס למישור החוף, ולהבריתו מארץ יהודה. ניצחונו של יהודה בקרב אמאוס, נחשב לניצחונו המזהיר ביותר. בקרב זה מוטט יהודה את האחיזה היוונית בארץ יהודה, ואיים ישירות על הצבא היווני שישב בירושלים. ניצחון זה חיזק את יהודה המכבי, יהודים רבים, שהיססו אם להצטרף לצבאו, עשו זאת כעת.

4. הקרב הרביעי: "קרב בית צור" - נגד ליזיאס (164- לסה"נ)

כעבור שנה מאז כישלונם של שלושת שרי הצבא הנ"ל בקרב אמאוס, החליט ליזיאס, עוצר הממלכה, לצאת בעצמו לקרב נגד יהודה, לשם כך הוא אסף 60 אלף חיילים ו-5000 פרשים. כדי להפתיע את יהודה וצבאו, בניגוד לקודמיו, הוא עבר דרך הערים היווניות, גזר (ליד לוד) ומרישה (ליד קבוץ בית ג'וברין), והגיע מדרום, מארץ אדום. הוא הטיל מצור על בית צור (מדרום לאלון שבות). יהודה שגילה את התכסיס הזה מבעוד מועד, נערך מול הצבא היווני עם 10.000 חיילים.

וכראות יהודה את המחנה הכבד, התפלל ויאמר: 'ברוך אתה מושיע ישראל אשר שברת עברת הגבר (גולית) ביד דוד עבדך, ונתת מחנה פלשתים ביד יונתן בן שאול ונושא כליו. הסגר נא את המחנה הזה ביד עמך ישראל, ויבושו בצבאם ובסוסיהם. תן להם מורך (פחד), ושבור כוחם ויחילו (יפחדו) בשברם. הפל אותם בחרב אוהבך ויהללך כל יודעי שמך בשירים. (חשמונאים א', ד כח-לה)

יהודה תקף את צבא ליזיאס, הוא הצליח להרוג 5000 חיילי אויב. תבוסה קשה זו גרמה לליזיאס לחזור לאנטיוכה בירתו, כדי לארגן צבא חדש ורענן.

טיהור המקדש

יהודה וחייליו ניצלו את מנוסתו של ליזיאס ועזיבתו את הארץ, כדי לעלות לירושלים ולטהר את בית המקדש המחולל מזה 3 שנים. בהיכנסם לחצר המקדש, הם ראו שיחים צומחים כמו יער, ובתוך המקדש השמם ראו את המזבח המחולל. מיד הם קרעו את בגדיהם, בכו בכי רב, ונתנו עפר על ראשם. יהודה ציוה על אנשיו להלחם באנשי החקרא (מבצר שנבנה ע"י אנטיוכוס השלישי בסמוך לבית המקדש, כדי שישלוט על

הנעשה בחצר המקדש בעיקר בימי חג ומועד. ישבו בו יוונים ומתיונים), עד שיסיים לטהר את המקדש. יהודה בחר בכוהנים תמימים שומרי תורה ומצוות, והם טהרו את המקדש. את האבנים הטמאות הם נשאו אל מקום טמא. את המזבח המחולל הם הרסו, ואת אבניו גנזו באחת הלשכות בבית המקדש, ובנו מזבח חדש כראשון. בכ"ה בכסלו בבוקר, הם הקריבו קורבן ראשון כהלכה, בדיוק בתאריך בו היוונים טמאוהו 3 שנים קודם. באותו יום נחנך המזבח בשירה ובשמחה, השמחה נמשכה שמונה ימים. יהודה ואחיו קבעו לחוג את ימי חנוכת המזבח בכל שנה, שמונה ימים מיום כ"ה בכסלו (חשמונאים א', ד לו-נט). באותה העת נעשה להם הנס עם פך השמן שדלק שמונה ימים, לזכר שני אירועים אלו, אנו חוגגים את חנוכה 8 ימים.

לפי מגילת תענית (פרק ט'), הסיבה להדלקת נרות בחנוכה היא זו - החשמונאים נכנסו להיכל כשבידיהם שבעה שיפודים (מקל מחודד בראשו) העשויים מברזל. הם ציפו אותם בִּבְעָץ (בדיל), ובהם הם הדליקו את אש המנורה.

5. הקרבת החמישי: "קרב בית זכריה" - נגד ליזיאס (162- לסה"נ)

ליזיאס לא יכל לשבת בחיבוק ידיים לנוכח הנעשה ביהודה, והחליט לשים סוף לשלטון החשמונאים בארץ. הוא הבין שהשתלטות יהודה על מצודת החקרא בירושלים תגרור בעקבותיה ניתוק של ארץ יהודה מהממלכה הסלאוקית (יוונית). הוא אסף 100 אלף חיילים, 10.000 סוסים וכן כ-20 פילי מלחמה, וצעד עם צבאו לירושלים מכיוון דרום. ליזיאס כבש את בית צור, שהייתה גבולה הדרומי של ארץ יהודה. יהודה נאלץ להסיר את המצור ממצודת החקרא ולצאת לקראת ליזיאס. יהודה התייצב מול צבאו של ליזיאס ליד בית זכריה (מצפון לאלון שבות), אולם כוחו לא עמד לו נוכח עליונותו הצבאית של ליזיאס. לפני הקרב השקו היוונים את הפילים ביין ענבים והאכילום תותים כדי שהם ילחמו ביתר פראות. ההתקפה של ליזיאס החלה בשעות הבוקר המוקדמות, כך השמש הכתה על מגיני הזהב והנחושת של לוחמיו, ואלו סנוורו את חיילי יהודה שבאו מולם. אלעזר אחיו של יהודה ראה בין הפילים של האויב פיל אחד ומעליו אפריון מלכותי, וחשב שהמלך יושב עליו. הוא סבר שאם יהרוג את המלך, הדבר יגרום לבלבול במחנה האויב ולנסיגתו. הוא פרץ בגבורה לתוך שורות האויב, זחל מתחת לפיל ודקר אותו בבטנו בחניתו, הפיל הענק התמוטט עליו ומעכו למוות. על

שמו של אלעזר קרוי היום היישוב אלעזר המצוי ממערב לעיר אפרת בגוש עציון.

צבאו של יהודה הובס, לכן הוא נסוג לירושלים והתבצר בהר הבית. היוונים שמו מצור על בית המקדש ימים רבים, היהודים שהתבצרו במקדש נלחמו נגדם בגבורה עד שאזל להם הלחם, כי לא גידלו חיטה באותה שנה בשל היותה שנת שמיטה. בגלל הרעב הכבד יהודים רבים נמלטו מהמקדש.

6. הקרב השישי: "קרב כפר שלם" - נגד ניקנור (162- לסה"נ)

המלך החדש, דמטריוס הראשון, שלח את ניקנור, האחראי על כל פילי המלחמה של הצבא היווני, עם צבא גדול לארץ יהודה. ניקנור ניסה במרמה לכרות הסכם שלום עם יהודה, כדי לחוטפו ולהורגו. יהודה גילה את התרמית מבעוד מועד, הוא נערך למלחמה נגדו. ניקנור הגיע מירושלים עם כוח צבאי קטן, והתמקם ליד כפר שלם (מצפון לישוב גבעון). יהודה ניצח בקרב, ניקנור שהובס קשות נסוג חזרה לירושלים, אל מבצר החקרא בו התבצרו היוונים והמתיוונים.

7. הקרב השביעי: "קרב חדשה" - נגד ניקנור (161- לסה"נ)

ניקנור הזעיק תגבורת צבאית מסוריה, ועד שזו הגיעה, הוא חנה ליד בית חורון. יהודה עם 3000 מאנשיו חנו ליד חדשה (ממערב לישוב גבעון).

ויתפלל יהודה ויאמר: "כאשר חרפו (קיללו וביזו) אשר באו עם מלך אשור (סנחריב, כדי לכבוש את ירושלים), יצא מלאכך (מלאך ה') ויך בהם מאה ושמונים וחמשה אלף איש, כן תגוף את המחנה הזה לפנינו היום, וידעו הנשארים כי רעה דיבר על המקדש ושפט אותו כרשעתו (חשמונאים א', ז, לז).

ניקנור נהרג ראשון בקרב, כאשר חייליו ראו זאת הם השליכו את נשקם ונסו. צבא יהודה רדף אחריהם, תוך תקיעה בחצוצרות כדי להזעיק את היהודים תושבי האיזור, והשמיד אותם עד האחרון שבהם. חייליו לקחו שלל רב, ואת ראשו וידיו של ניקנור תלו על חומת ירושלים. את יום הניצחון, י"ג

באדר, הם קבעו לחוג בכל שנה (יום מיוחד זה נקרא "יום ניקנור").

8. הקרב השמיני: "קרב אלעשה" - נגד בקכידס (161- לסה"נ)

כשנודע למלך דמיטריוס הראשון, שתפס את השלטון בסוריה, על תבוסתו של ניקנור, הוא שלח ליהודה מחנה של 20 אלף חיילים ו-2,000 פרשים, בראשו עמד בכחידס, אחד מטובי מצביאיו. איתו הגיע אלקימוס-יקים, הכהן הגדול המתיוון. יהודה לא הספיק להחליף כוח אחרי המלחמה הקשה עם ניקנור, וגם לא הספיק לאסוף צבא מתאים. ליהודה היו באותה העת רק 3000 חיילים, רובם ברחו למראה צבאו הגדול של בכחידס. ליהודה נותרו 800 לוחמים בלבד, הם התחננו לפניו שלא יצא לקרב נגד בכחידס, אלא ייסוג וידחה את הקרב. יהודה ענה להם:

"חלילה לי מעשות זאת, לנוס מהם, ואם קרב יומנו ומתנו בגבורה בעד אחינו, ואל יהי כבודנו לכלימה (בושה)!"
(חשמונאים א', ט, יא)

יהודה המכבי והגדוד הקטן שלו חנו ליד אלעשה (מדרום לרמאלה). הם הוכו על ידי הצבא היווני הגדול והחזק, ויהודה נפל חלל בקרב ליד הר בעל חצור (צפונית לעפרה). אחיו מצאו את גופתו בשדה הקרב, ובלילה הביאו אותו למודיעין עיר הולדתו, שם הוא נקבר עם אבותיו.

יהונתן אחיו קיבל על עצמו את הנהגת המרד (152- לסה"נ), הוא הצליח להרחיב את גבולות מדינת יהודה. לאחר שיהונתן נרצח ע"י טריפון בעכו, שמעון אחיו קיבל את הפיקוד (143- לסה"נ), ונלחם בגבורה ביוונים. מועצת חכמים מנתה אותו לראשונה לנשיא ולכהן גדול. הוא הראשון שטבע מטבעות. הוא הצליח לכבוש מהיוונים את גזר ואת עיר הנמל החשובה - יפו. המושל היווני, אנטיוכוס (השביעי) בן דמטריוס, דרש ממנו להחזיר לו את יפו 'הכבושה', על חוצפתו זו השיב לו שמעון ללא מורא, בגאווה יהודית ובחכמה תוך התבססות על אמת היסטורית:

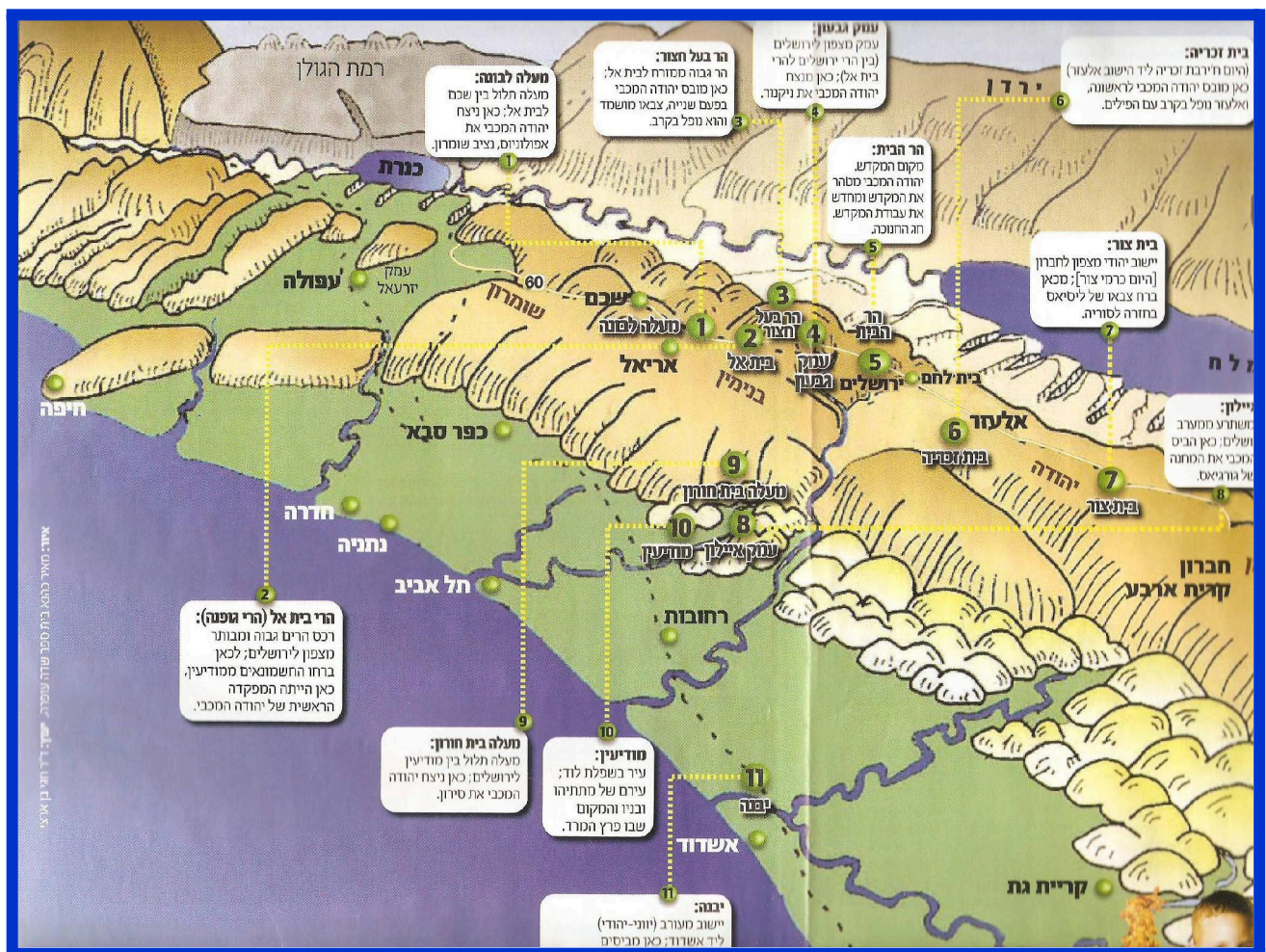
לא ארץ נוכריה לקחנו, ולא ברכוש נכרים משלנו, כי אם נחלת אבותינו אשר בידי אויבינו בעת מן העתים בלא משפט נכבשה, ואנחנו כאשר הייתה לנו עת -

השיבנו את נחלת אבותינו !!!
(חשמונאים א' טו, לג)

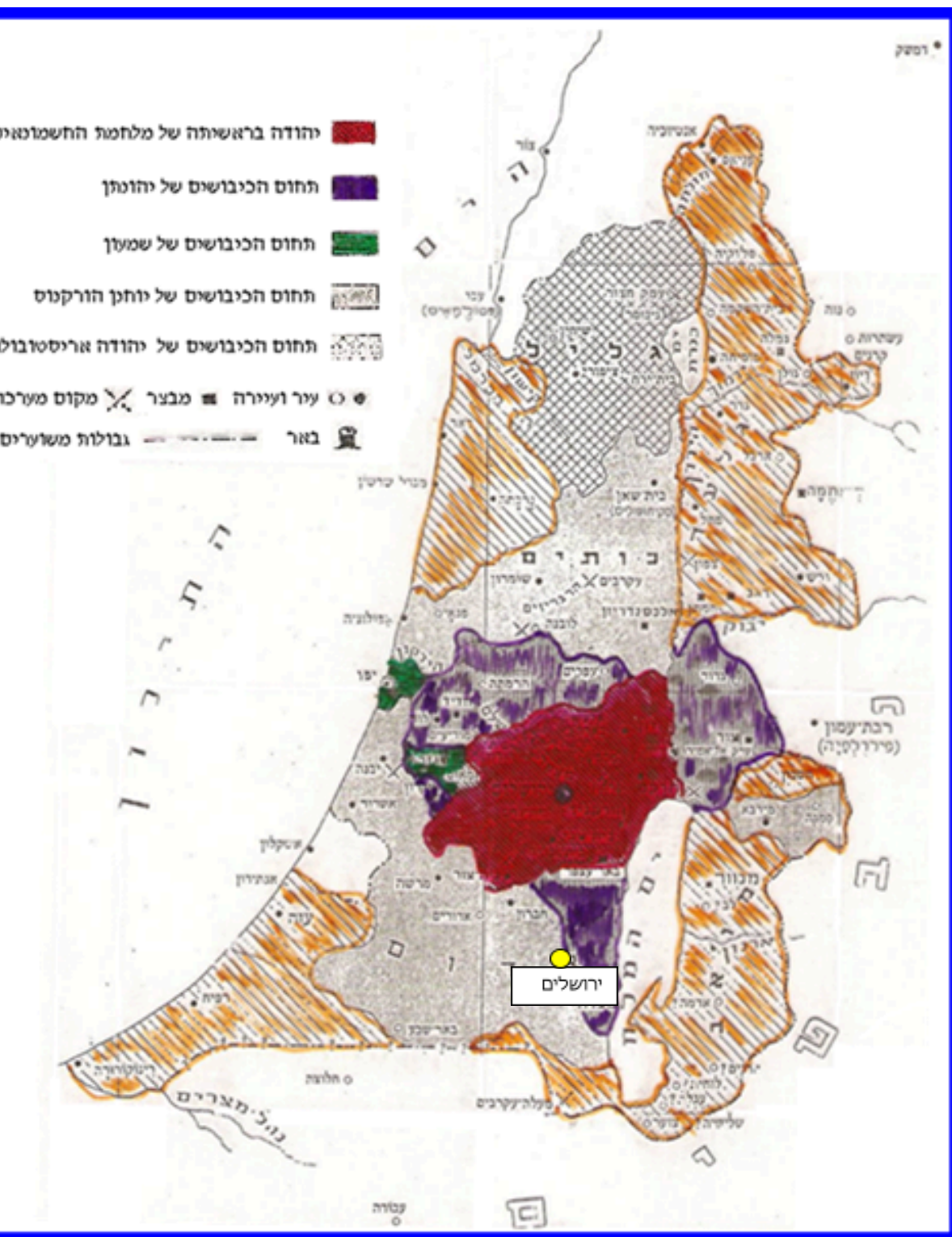
מפת מדינת יהודה בראשית מרד החשמונאים

מפת הקרבות של יהודה המכבי

הרחבת גבולות מדינת החשמונאים

ערך: הרב שמואל כ"ץ רב
התלמוד תורה